

۱۸۰۶۸۹۱

پژوهش‌های روزگار

خاطرات لطف‌علی خان

نشر روزگار

سرشناسه: درگزری، لطفعلیخان
 عنوان و نام پدیدآور: خاطرات لطفعلیخان/ تصحیح و تحقیق سیدجلال قیامی میرحسینی.
 مشخصات نشر: تهران: انتشارات روزگار، ۱۳۹۶.
 مشخصات ظاهری: ۴۰۸ ص.: نمونه.
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 موضوع: ایران -- تاریخ -- قاجاریان، ۱۱۹۳ - ۱۳۴۴ ق. -- خاطرات
 موضوع: Qajars -- History -- Iran، ۱۷۷۹ - ۱۹۲۵ Diaries --
 موضوع: ایران -- تاریخ -- انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق. -- خاطرات
 موضوع: Constitutional Revolution -- History -- Iran، ۱۹۰۶ - ۱۹۰۹ Personal narratives --
 شناسه افزوده: قیامی میرحسینی، جلال، ۱۳۴۵ -
 ده بندی کنگره: ۱۳۹۶ / ۵۴۳ / ۱۳۹۹ DSR
 ده بندی دیوبی: ۹۵۵ / ۷۵۰۹۲
 شمار کتابشناسی ملی: ۴۷۴۲۹۳۹
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۴-۷۲۹-۹

خاطرات لطفعلیخان

تصحیح و تحقیق: سیدجلال قیامی میرحسینی

نشر روزگار

طراح جلد: پریسا عزیزی

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان: ۵۰۰

قیمت: ۲۸۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: پارت

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۳۷۴-۷۲۹-۹

نشانی دفتر و فروشگاه: خیابان انقلاب، خیابان دانشگاه، جنب شهدای ژاندارمری مرکز خرید دانشگاه

طبقه زیر همکف - پلاک ۴

تلفن: ۶۶۹۵۸۱۴۰

تلگرام: ۰۹۹۰۰۳۷۳۸۵۶

www.nashreroozegar.com

rozegar.no@gmail.com

۷	سخن با خاندگان
۱۳	درباره نرسته ای، لطف علی خان درگزی
۲۳	فصل یکم
۱۱۹	فصل دوم
۲۳۷	نامه ها و حکایت ها
۲۵۱	فصل سوم

چند سال پیش بود که برای ضبط خاطرات شادروان ناصر عاملی، شاعر و ادیب چپ‌گرای خراسانی و فرزند شادروان دکتر شیخ حسن بنان عاملی، پزشک قدیمی و انسان دوست و معروف، به تهران رفتم. پیش از آن به هنگامی که در یک گفت‌وگوی تلفنی، قصدم را با دکتر محمد مصطفی کدکنی در میان گذاشتم، بسیار از این موضوع، استقبال و تریقم کردند.

باری، ناصر عاملی که دیگر در پیرانشاهی به سر می‌برد و بسیاری از خاطراتش را نیز فراموش کرده بود، شعرها و جستارها و بسیاری از یادداشت‌های خود و برادرش باقر عاملی را - که او نیز از بزرگان حزب توده در خراسان به شمار می‌رفت - در اختیارم گذاشت تا در کتاب جداگانه‌ای به نام «خانه عاملی‌ها» برای استفاده عموم به چاپ برسانم.

بعدها در حین پژوهش و نگارش کتاب یادشده، به مخطوطی برخوردیم به خط و قلم سرهنگ لطف علی خان درگزی. او که کارگزار و مشاور شجاع‌الدوله محمدناصر خان فرزند امیرحسین خان زعفرانلو، حاکم قوچان بوده، و شجاع‌الدوله‌های دیگر را نیز

همراهی می کرده، خاطرات روز به روز خود را می نوشته است. پدرش اللهیارخان درگزی هم از وجوه خراسان به شمار می رفته. این خاطرات را که ارزش تاریخی و حتی ادبی فراوان دارد، شایسته تصحیح و چاپ یافتن، پس آنچه می خوانید، حاصل این کوشش من است.

حکومت محمد ناصر خان شجاع الدوله و ریاستش بر ایل زعفرانلو که از ۱۳۱۱ تا ۱۳۲۰ به طول انجامیده، حوادث مهمی را در خود داشته است. از این رو، خاطرات لطف علی خان درگزی به دلیل دارا بودن مطالب قابل توجه در باب حوادث مربوط به خراسان و نیز دوران حساس مشروطیت و افزون بر آن، نکته های مهم و خاصی درباره روابط اجتماعی و اخلاقی عصر قاجار، اهمیت فراوان دارد.

از سال ۱۳۱۱ که پدر لطف علی خان فوت شده، او همیشه در کنار محمد ناصر خان شجاع الدوله با سر می برده است. محمد ناصر خان که اهل ذوق و ادب بوده، دور و بیرحمتش را به مشاعره وامی داشته و به ویژه به لطف علی خان که نوازنده خوبی به شمار می رفته و از صدای خوبی هم برخوردار بوده، نظر مثبت داشته است. لطف علی خان در نواختن شش تار نیز مهارت داشته و دوبار یک بار که چند نوازنده و خواننده با ارائه هنرشان می خواسته اند از شجاع الدوله پول زیادی بگیرند، او لطف علی خان را صدا می زند و به او دستور می دهد که تار بنوازد. هنگامی که او دست به تار می برد، آن ها دیگر وسایل خود را جمع کرده، پولی هم تقاضا

نمی‌کنند!

اگر چه نسخه یادشده، نواقصی دارد، یعنی به قول کلیم کاشانی، شاعر معروف سبک هندی، «اول و آخر این کهنه کتاب افتاده است»، با این همه، باز هم بسیار مفید می‌تواند باشد. البته ناگفته نماند که متأسفانه، از میانه نیز گویا افتادگی دارد و گاه نام اشخاص در پاره‌ای جاها سترده شده است.

این نسخه با مشخصات ظاهری (ابعاد کاغذ: ۱۷×۲۱ ، کاغذ نخودی ۵۱ برگ، خط نستعلیق ده سطری) خاطرات روزنوشت لطف علی خان در غزی را از میانه بیست ربیع الاول (بنابر آغاز موجود کتاب) ۱۱۱۰ هجری الاول ۱۳۲۴، یعنی در حدود هفتاد روز را در بر می‌گیرد و با گرم‌گرم پذیرش مشروطیت پیش می‌رود. نیز نثری خوش و روان دارد و نویسنده خرمند بوده، یعنی نقاشی می‌کرده و تار می‌نواخته، و چنین بر می‌آید که گاه گاهی کلماتی را نیز به نظم می‌کشیده است.

نکته قابل توجه برای محققان، نظر او به راه جنبش مشروطه است، که می‌نویسد: «برای این مردم، هیچ وقت آسایش و راحت نخواهد بود، و صدمه بزرگی از جانب خداوند بر این مردم وارد خواهد شد؛ زیرا که بی‌جهت، این قال و قیل را فراهم کرد و مثل گوسفند، دنبال یکدیگر افتاده‌اند، و هیچ نمی‌فهمند چه خبر است و چه می‌خواهند و مشروطه یعنی چه و استبداد کدام است و به تقلید حرف می‌زنند و ازهای و هوی و قیل و قال خوش‌شان می‌آید. به هر حال، بنده که عاقل به جایی نمی‌رسد، ولی عاقبت این حرکت مردم را خوب نمی‌بینم؛ زیرا که این حرکت، از برای خدا نیست، بلکه هر

کس به ملاحظه ریاست خودش لفظ «مشروطه» را به میان انداخته و فقط برای جلب منفعت است.^۱

البته منکر نمی‌توان شد که شاید رگه‌هایی از حقیقت در دیدگاه لطف علی خان در باب مشروطه وجود داشته باشد، ولی در مجموع، نمی‌توان از کسی که به شاهزادگان قاجاری وابسته بوده، انتظار داشت که با مردم در جنبش مشروطیت همراهی کند!

همچنین بر نسخه دیگری که بخش جداگانه‌ای از آن خاطرات را در بر دارد، دست یافتم که در کتابخانه آستان قدس رضوی نگهداری می‌شود. اهدایی شخصیت جالب و دوست‌داشتنی قوچانی مقیم مشهد، یعنی محقق قوچان‌پژوه، استاد محمد جابانی‌ست. پس متن این نسخه را در بخش دوم کتاب قرار دادم. مشخصات این نسخه چنین است: سه نامه لطف علی خان درگزی، مؤلف: لطف علی اللهیار خان درگزی، مرسوم: تاریخ، زبان: فارسی، تاریخ تحریر: ۱۳۱۹ق، اوراق: ۱۹۳، خط و سط: نسعلیق مخلوط به شکسته، هشت سطری، شماره عمومی: ۴۸۰۴، طول و عرض: ۱۷×۱۱، اهداکننده: محمد جابانی توسط اسماعیل‌پور، تاریخ اهدا: ۹۰/۸/۷، جلد تیماج قهوه‌ای.

به همین مناسبت و از جهت اشراف ایشان بر تاریخ قوچان، خواستم مقدمه‌ای بر این مجموعه بنویسند، که پذیرفتند. اما چند نامه و حکایت نیز در آخر نسخه به چشم می‌خورد که البته ربطی به خاطرات نداشت. این‌ها را هم جهت مزید آگاهی و نیز

به دلیل برخورداری از نکته‌های فرهنگ عوام یا فولکلور و هم نکته‌های زبان شناسانه در بخشی جداگانه گذاشتم.

چند برگ از یادداشت‌های لطف علی خان نیز به دست محقق و کردپژوه معروف کلیم الله توحیدی افتاده بوده که در حرکت تاریخی کرد به خراسان (جلد یکم و چهارم) به چشم می‌خورد. با جاز: شفاهی ایشان، این‌ها را هم در بخش جداگانه دیگری از کتاب قرار دادم.

در این کتاب، گاهی یافتم که شخص دیگری نیز به دلیل نزدیکی شخصی‌اش به من مقولات، از نسخه استاد محمد جابانی اطلاع حاصل کرده و مثلاً تصحیح آن است. تلفنی او را خبردار کردم و گفتم، بخش دیگری از این‌ها در نسخه‌ای است که جز من کس دیگری ندارد، پس بهتر است دوباره کاری نشود. اما پاسخ روشنی نداد. و از اتفاقات نادر این به خانمی که می‌بایست مقدمه استاد جابانی را به من برساند، چون من ندانم بوده و از موضوع اطلاع نداشته، بدون این که دست‌کم در کتابی سر بسته‌اش قرار دهد، آن را به دست همو سپرده تا به من برساند البته نرسید.

در پایان، علاوه بر استاد محمد جابانی و کلیم الله توحیدی، باید از دکتر محمدرضا محمدیان به دلیل نکته‌هایی چند که به آگاهی من رساندند، و نیز از غلامرضا آذری خاکستر هم به همین سبب تشکر کنم.

سید جلال قیامی میرحسینی

مشهد _ ۱۳۹۵/۱۲/۲۳